

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

חנסיים חנסתרים

הלכה

יו"ט שני של גליות

פרשת בא תשפ"א

שנה כ"ג - קובץ ט"ו [תשנ"ג]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת בא

יו"ט שני של גלויות

"וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" (י"ב ט"ז).

הנה יש לעיין ביו"ט שני של גלויות, האם מנהג בעלמא הוא או שמא תקנת חכמים ומצוה מדרבנן. ובגמ' ביצה ד' ע"ב אמרו "והשתא דידעינן בקביעא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומא, משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם זמנין דגזרו שמדא ואתי לאקלול".

הרי דהוי מנהג ביסודו, אך לכאורה אמרו חכמים הזהרו במנהג אבותיכם הרי דהוי חיוב דרבנן וכן כתב רש"י שם "חק קבוע הוא מתקנת חכמים על ישראל הרחוקים לעשותן", עי"ש.

ועיין ברמב"ם (פ"א מהלכות יו"ט הכ"א - כ"ב)

"זה שאנו עושין בחוצה לארץ כל יום טוב מאלו שני ימים מנהג הוא, ויום טוב שני מדברי סופרים הוא ומדבריהם שנתחדשו בגלות, ואין עושין בני ארץ ישראל שני ימים טובים אלא בראש השנה בלבד, ובהלכות קידוש החודש מספר זה נבאר עיקר מנהג זה ומאי זה טעם עושין ראש השנה שני ימים בכל מקום. יום טוב שני אע"פ שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון אסור בשני, וכל המחלל יום טוב שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר שהוא משום שבות בין במלאכה בין שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכת מרדות או מנדין אותו אם לא יהיה מן התלמידים, וכשם שהראשון אסור בהספד ותענית וחייב בשמחה כך השני ואין ביניהם הפרש אלא לענין המת בלבד".

הרי דמחד כתב דהוי מנהג ומאידך כתב דהוי מדברי סופרים.

ועיין עוד בדבריו בפ"ו שם הי"ד: "אין יום טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד". הרי דהוי מנהג וכך משמע מדבריו בפ"ו מת"ת הי"ד ומאידך כתב בפ"ה מקידוש החדש הלכה ה' - ו'.

יו"ט שני של גלויות

"בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ישראל קובעין על חשבון זה, היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל, שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין, אבל תקנת חכמים היא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם. לפיכך כל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין אליו כשהיו השלוחין יוצאין, יעשו שני ימים ואפילו בזמן הזה כמו שהיו עושים בזמן שבני ארץ ישראל קובעין על הראייה, ובני ארץ ישראל בזמן הזה עושין יום אחד כמנהגן שמעולם לא עשו שני ימים, נמצא יום טוב שני שאנו עושין בגלויות בזמן הזה מדברי סופרים שתיקנו דבר זה".

הרי דתקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם, עי"ש.

וביסוד הדבר נראה פשוט דתיקנו חכמים שיש לנהוג כמנהג אבותינו, וכך נראה גם לגבי המבואר בנדה (ס"ו ע"א)

"א"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים, א"ל אמינא לך איסורא ואת אמרת מנהגא היכא דאחמור אחמור היכא דלא אחמור לא אחמור". הרי דהוי מנהגא. אך בברכות ל"א ע"א משמע דהוי תקנה דקרי לה "הלכה פסוקה" עי"ש.

ונראה אף בזה כנ"ל דתיקנו חכמים לנהוג כחומרא שנהגו בנות ישראל מקדם. אך אפשר דכל מנהג שנתקבל ע"י כלל ישראל כולו ממילא נעשה כהלכתא גבירתא, וכבר כתב בשו"ת מהרש"ל סימן ו' דמנהג שפשט בכל ישראל אין לו התרה דהוי כדבר שנאסר במנין, והביאו הש"ך (ביו"ד סימן רי"ד סק"ד) והפר"ח (או"ח סימן תצ"ו) והדברים ידועים.

(ובחק יעקב סי' תפ"ט סק"ו הביא קו' התוס' בכתובות ע"ב ע"א ד"ה וספרה למה אין הנדה והזבה מברכות ברכת המצוות על ספירת ז' נקיים, ותמה עליו ההפלאה שם דהלא בתוס' לא הקשו אלא מזבה שחייבת בספירה, אך הנדה אינה חייבת בספירה, אלא שנהגו לישב ז"נ על כל טיפת דם, וא"כ נדה למה תברך, ובדעת הח"י נראה לפימ"ש דלאחר מנהג בנות ישראל נקבע כחובה וחובה היא למנות ז"נ).

ונראה ביסוד סברתו דדין כל ישראל כדין ביה"ד הגדול שבירושלים. וכך מצינו בדברי הרמב"ם דמחד קבע בריש הלכות ממרים דאין לאו דלא תסור אלא בביה"ד

יו"ט שני של גלויות

הגדול שבירושלים, ומאידך כתב בהקדמה לפירוש המשנה דכל מה שתיקנו חכמי התלמוד יש בו לא תסור כיון שנתקבלו דבריהם ע"י כל ישראל, הרי דקבלת העדה כולה כוחה וסמכותה כתקנת ביה"ד הגדול שבירושלים, ודו"ק.

אמנם לגבי יו"ט שני ש"ג נראה באמת דנחלקו הראשונים אם הוי מנהג או תקנה דהתוס' בסוכה (מ"ד ע"ב) כתבו דאין להוכיח מיו"ט ששי"ג דמברכין על המנהג דכיון שאינו מברך וציונו לית לן בה, ולא נחלקו אלא אם יכול לומר וציונו על המנהג. אך הר"ן תמה שם על דבריהם דהלא מברכין על אכילת מצה בליל יו"ט שני של פסח הרי לן דמברכין על המנהג, וכתב מטעם אחר דאין לתלמוד מיו"ט שני דהוי תקנה גמורה ומצוה דרבנן ולא מנהג בלבד, עי"ש.

ורבים מן הראשונים קבעו מסמרות בשאלה זו לכאן ולכאן. בעל המאור והראב"ד בריש פרק מקום שנהגו נקטו דהוי מנהג ומאידך דעת הרמב"ן (שבת כ"ג ע"א) והריטב"א (ר"ה י"ח ע"א) דהוי תקנה עי"ש.

ובשו"ת חת"ס (או"ח סימן קמ"ה) כתב דיו"ט ששי"ג הוי מה"ת משום בל יחל, אך כבר תמהו רבים עליו דהלא בנדירים (ט"ו ע"א) מבואר להדיא דאין במנהג של מצוה אלא בל יחל דרבנן ולא דאורייתא עי"ש וצ"ע. (ועיין לקמן אות ו').

ומרן הגרי"ז הלוי (בחידושי על הרמב"ם הל' ברכות ובחידושי הגרי"ז ערכין י' ע"א) כתב בזה דברים נפלאים בשיטת הרמב"ם בסוף הלכות ברכות. ותחילה תמה בשיטת הרמב"ם דמחד גיסא כתב דיש לא תסור במנהגים (בריש הלכות ממרים ובהקדמה לספר המצות) ומאידך גיסא כתב דאין מברכין על המנהג (פ"ג מחנוכה ופי"א מברכות), וקשה דכיון שיש בהם לאו דלא תסור למה לא יברכו על המנהגים. (ועיין מש"כ לעיל אות ב').

וע"כ דשאני מנהג ממצוה ביסוד גדרו, דמנהג לאו מצוה הוא, ואין בו חפצא דמצוה ואף דמצווים אנו לנהוג כמנהגי ישראל וכל העובר על המנהג עובר על לא תסור מ"מ כיון דלא חכמים הם שתיקנו מעשים אלה בתורת מצוה לא מברכים עליהם וציונו.

אמנם האוכל מצה בליל יו"ט שני של פסח ודאי מברך וציונו דבמצות מצה קעסיק ויש בה לא תסור ובכה"ג בודאי יכול הוא לברך וציונו.

יו"ט שני של גלויות

ונראה כך גם לגבי הדלקת נר של יו"ט דגם ביו"ט שני מברכים על הדלקת הנר, ולפי דברי הגרי"ז גם זה ניחא דמאחר שדין יו"ט שני דין יו"ט הוא, שוב הוי הדלקת נר של יו"ט מצוה ולא מנהג בלבד, ודו"ק.

ב

בני חו"ל הדרים בארץ ישראל מקצת השנה לגבי יו"ט שני של גלויות

לשאלת רבים מאחינו שבגולה שיש להם בית דירה בארץ הקודש והם מבקרים בארץ בימי החג האם עליהם לשמור יו"ט שני של גלויות.

הנה הידוע מה שנחלקו גדולי הפוסקים האם בני חו"ל המבקרים בארץ חייבים לשמור יו"ט שש"ג. בשו"ת אבקת רוכל (סימן כ"ו) העיד שבני חו"ל העולים לרגל שומרים שני יו"ט שני ש"ג ומתפללים בפרהסיא "ודבר זה נעשה מאז ומקדם בפני גדולי עולם ואין פוצה פה ומצפצף". וכך כתבו גם החיד"א בברכי יוסף (סימן תצ"ו), ובפאת השלחן הלכות ארץ ישראל (פ"ב סעיף ט"ו).

הרי לן פסקיהן ועדותן של גדולי ארץ ישראל הב"י החיד"א והפאה"ש ממזרח וממערב וכן נהגו מימות הראשונים.

אמנם יש מן האחרונים שפסקו דלעולם אין אדם עושה יו"ט שני של גלויות בארץ ישראל, וכתבו כן משני טעמים שונים וכפי שיבואר לקמן.

בשו"ת חכם צבי ח"א סימן קס"ז כתב דכיון דלבן ארץ ישראל אסור להוסיף יום חג ויש בזה איסור בל תוסיף משו"כ לא שייך לומר נותנים עליו חומרי מקום שיצא שמם דרק במנהג שגם בני המקום שבא לשם מותר להם לנהוג בו נותנים עליו חובה זו, ולא במנהג שאין לה מקום כלל במקום שבא לשם. ומשום סברא זו כתב החכ"צ דבני חו"ל המבקרים בא"י לעולם אינם עושים שני יו"ט של גלויות.

וגדולה מזו כתב בנו הגדול בשאלת יעבץ ח"א סימן קס"ח דאין כל הלכה זו תלויה במנהג אנשי המקום אלא בעצם המקום דבחו"ל יש לנהוג שני יו"ט ש"ג ובא"י לעולם אינו נוהג אלא יום אחד, ולדבריו המבקר בחו"ל אף שדעתו לחזור חייב מעיקר הדין לנהוג שני ימים, והמבקר בא"י אף שדעתו לחזור נוהג יום א', עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אבני נזר או"ח סימן תקל"ט.

אמנם כבר מצינו לשנים מרבתינו הראשונים שכתבו להדיא דאף בני חו"ל שבאים לא"י ודעתם לחזור נוהגים שני יו"ט ש"ג, הר"ח והראב"ן פירשו את דברי הגמ'

יו"ט שני של גלויות

בפסחים (נ"ב ע"א) "א"ל רב ספרא לרב אבא כגון אנן דידיעין בקביעא דירחא ביישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת במדבר מאי", ופירשו דרב ספרא רצה לעלות לא"י ופשוט היה לו דבישוב א"י יאסר לו לעשות מלאכה ביוט"ש ולא נסתפק אלא במדבר, וזה שאמר בישוב לא עבידנא דהיינו לא יעשה מלאכה עי"ש.

אך בספר אבן שלמה על הראב"ן (להגאון הגרש"ז ארנרייך משאמלוי) מביא את מש"כ בעל הכלי חמדה לפרש בישוב לא עבידנא דהיינו לא עבידנא יוט"ש משום איסור בל תוסיף כפירוש החכ"צ. אך תמה על דבריו דלא זו בלבד שאין הדברים מתיישבים בלשון הראב"ן, אף שיש להעמיסם בדברי הר"ח, אך באמת אין כל סיבה לחלק בין מדבר לישוב לגבי איסור בל תוסיף, עי"ש

אמנם יש מן האחרונים שנקטו עיקר כדברי החכ"צ, וכ"כ בשו"ע הגרש"ז סימן תצ"ו סעיף י"א "בני חו"ל שבאו לא"י אעפ"י שדעתן לחזור אין עושין אלא יום א' כבני א"י ויש חולקין". הרי דנקט עיקר כדעת החכ"צ, אף שהביא יש אומרים דנוהג יוט"ש בא"י, ובקו"א ציין לדעת הראב"ן. הרי לן דאף שראה את שיטת הראב"ן מ"מ נקט עיקר כדעת החכ"צ.

וגם הגרי"מ טיקוצינסקי מחכמי ירושלים בספר עיר הקודש והמקדש העיד שרבה של ירושלים הגר"ש סלנט עיקר דעתו היתה כדעת החכ"צ אלא שמחמת מנהג ירושלים נמנע מלהקל בזה, אך לגבי תפלה ותפילין פסק כשיטת החכ"צ עי"ש.

ובשו"ת שאילת דוד להגר"ד מקרלין קונטרס המנהגים עמוד 22 בהערה נסתפק מדעתא דנפשיה בשאלה זו מטעם אחר, דכיון דכל עיקר דין יוט"ש שש"ג אינו אלא מחשש שמא יחזור הדבר לקלולו ושוב נצטרך לקדש עפ"י הראיה כמובאר בביצה (ד' ע"ב). והרי אף בימי קדם כאשר קידשו עפ"י הראיה לא נהגו בשני יוט"ש בארץ ישראל וא"כ מה ענין יש בשני יוט"ש ש"ג בא"י, ומ"מ כתב דמדברי הפוסקים לא משמע הכי וצע"ג למעשה, עי"ש.

הרי לן ג' דרכים בדברי האחרונים שנקטו דבני חו"ל המבקרים בא"י אף שדעתם לחזור אין להם לנהוג אלא כבני א"י. א: הגרי"ע, דאין זה תלוי בגברא כלל ולא כשאר המנהגים אלא בחו"ל תיקנו יוט"ש שש"ג לכלל ובא"י אין לנו אלא יוט"ש אחד לכלל. ב: החכ"צ, דכיון שאסור לבני א"י לנהוג שני יוט"ש גם מי שבא לשם אין עליו לנהוג חומרת

יו"ט שני של גלויות

המקום שיצא משם. ג: הגר"ד מקרלין, דכיון דלעולם לא נהגו בא"י שני יו"ט ואף אם יחזור הדבר לקלולו לא יעשו כן לא שייך לנהוג שני יו"ט בא"י. ובאמת יש בדברי אחרונים אלה טעם גדול בסברא, וכמה מגדולי האחרונים נקטו כן לעיקר.

אך מ"מ כבר נהגו מימות עולם דבני ארץ ישראל בחו"ל שדעתם לחזור נהגו כחומרת המקום שבאו לשם, ובני חו"ל בא"י נהגו כחומרת המקום שבאו משם. וכך העידו גדולי א"י לדורותיהם, הבית יוסף, החיד"א ופאת השולחן. ופשוט שכך ההלכה, ובפרט שכך מבואר בדברי רבותינו הראשונים הר"ח והראב"ן.

ב

אמנם עדיין י"ל בני"ד, דע"כ לא שמענו אלא במי שמבקר בא"י, אבל מי שדר בארץ ישראל פשוט שדינו כבני ארץ ישראל. והשאלה הרובצת לפתחנו מיהו תושב ומיהו מבקר, ומה דין אלה שיש להם בתים בארץ ישראל והם גרים בבתיים מקצת השנה.

ומקור לפתרון שאלה זו יש בשו"ת מהרי"ט צהלון סימן נ"ב וז"ל "ועוד אני מסופק אם נשא אשה אחת בארץ ישראל ואשה אחת בחוצה לארץ וקובע דירתו לימים ימימה שנה עם אשה זו ושנה עם אשה האחרת וכיוצא בזה דבר קבוע היכי דיינינן ליה בענין המועדות וכעת אין בידי ספרי הפוסקים לחפש דין זה להיותי על אם הדרך לשכון כבוד בארצנו כאשר בתחלה בס"ד אמנם שכפי הנראה אם הדבר בקביעות שנה כאן ושנה כאן או אינה דבר קבוע אין לך אלא מקומו ושעתו ומועדי ה' אשר באו לו עם אשה זו שבחוצה לארץ דיינינן ליה כאנשי חוצה לארץ ומועדי ה' אשר יבואו לו עם אשה שבארץ ישראל דיינינן ליה כאנשי ארץ ישראל כיון שהדבר קבוע בלתי שינוי כך נראה לי". הרי לך דיש מציאות שאדם דר דירת קבע בשתי ארצות, וכשהוא בארץ ישראל דינו ככל בני א"י, וכשהוא בחו"ל דינו כבני חו"ל.

ולכאורה אין זה במי שדר שנה בא"י ושנה בחו"ל בלבד, אלא ה"ה בפחות משנה כל שהוא יושב ישיבת קבע בא"י וכמבואר בלשון מהריט"צ למדייק היטב בלשונו.

וראיתי בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סוס"י ד' שהביא משו"ת הגרי"ז מינצבורג מגדולי ירושלים שנשאל ע"י כ"ק האדמו"ר בעל אמרי אמת שרצה לעלות לא"י ולגור מקצת השנה בא"י ומקצתה בחו"ל מה דינו לגבי המועדות, ופסק הגרי"ז דהדר שישה חדשים בא"י דינו כבן א"י כשהוא בא"י אבל לא פחות מכן, ויסד דבריו על דברי הש"ך יו"ד

יו"ט שני של גלויות

סימן רי"ז ס"ק ל"ז שהביא בשם המבי"ט במה שכתב שם ברמ"א לגבי הנודר הנאה ממי שדר בעיר דאזלינן בתר לשון בני אדם דבמקומנו אינו נקרא דירה בלשון בני אדם פחות משישה חדשים, עי"ש.

אך באמת נראה דאין ראיה כלל מדברי הש"ך דהלא להדיא הדגיש המבי"ט דאינו קובע אלא לשון בני אדם במקומו ובזמנו, ומה זה ענין ליו"ט שני של גלויות, ולכאורה נראה יותר דכל שיש בו קביעות הוי בכלל הלכה זו שחידש המהריט"צ ול"צ דוקא ו' חדשים.

וגם זה נראה פשוט דאין כל הכרח לילך בזה אחר הרוב ולומר דכיון שרוב ימות השנה גר הוא בחו"ל דינו כבן חו"ל אף כשהוא בא"י או להיפך, דעד כאן לא אזלינן בתר רוב אלא כשיש הכרח לדון על הכל דהיינו על הרוב והמיעוט גם יחד בחדא מחתא. אבל מאחר וחדית לן מהריט"צ דאפשר שיהא אדם דר בשני מקומות וביושבו בחו"ל זה מקומו ובהיותו בא"י שם ביתו, מסתבר טפי דכל שיושב בדרך קבע בא"י ובחו"ל לעולם אמרינן דמקום הימצאו בפועל קובע את דינו.

ומשו"כ נראה דיש להתבונן מהם המאפיינים הקובעים את מקום מגוריו של אדם ומהו אבן הבוחן בהבחנה שבין תושב ומבקר. ונראה לענ"ד דכל שיש לו בית משלו בא"י ואינו מתארח בבתי אחרים או בבית מלון יש בזה גדר של קביעות. ונראה עוד דכל שיש לו ילדים קטנים הלומדים בבתי חינוך וישנים בחו"ל לעולם כדר בחו"ל דמוכרח הוא לחיות רוב רובם של ימות השנה במקום חינוך ילדיו.

ולפני שנות דור מסתבר היה לומר דמקום עבודתו ופרנסתו של אדם אף הוא קובע מה מקום מגוריו, אך בזמנינו שמליוני בני אדם יש להם עסקים ומפעלים במדינות רחוקות ממקום מגוריהם, ואין ספור אנשים מתפרנסים מאתרים עסקיים שאין להם מקום כלל, שוב מסתבר שאין קשר בין עיקר מקום פרנסת האדם לקביעת מקום מגוריו אלא הכל לפי הענין והמקום והזמן.

ומשום כל זה נראה דכל שיש לאדם בית משלו בארץ ישראל וילדיו גדלו וכבר אינם ישנים בבית והוא שוהה בא"י מספר חודשים בשנה הוי ליה כדר בשני מקומות וכשהוא בא"י דינו כבן א"י, וכשהוא נמצא בחו"ל דינו כבן חוץ לארץ. אבל אם אינו מבקר בארץ

יו"ט שני של גלויות

אלא לתקופות קצרות כדרך התיירים והמבקרים לעולם מסתבר דאף כשהוא בא"י נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם.

וכל זאת בצירוף דעת האחרונים הנ"ל הגדולים והעצומים שנקטו דבכל ענין אין לבן חו"ל לשמור שני יו"ט ש"ג בא"י.

ועיין עוד בשו"ת חיים שאל ח"א סימן נ"ה בפולמוס בענין בחורים הנוסעים בגפם לא"י שכמה מרבני ירושלים פסקו דאם דעתם לחזור לחו"ל יש להם לנהוג שני יו"ט ש"ג, והחיד"א חלק על דבריהם ופסק דכיון דאם ימצאו נשים יקבעו ביתם בא"י הרי הם כיושבי הארץ ואינם נוהגים אלא יום אחד יו"ט. ובתו"ד כתב החיד"א דכיון דעיקר מצות יו"ט שני משום ספיקא דיומא היא אלא שאמרו הזהרו במנהג אבותיכם שבידיכם בעילה כלדהו יש לנו להכריע שדינם כבני א"י לנהוג יו"ט אחד, עי"ש.

וראיתי במנחת שלמה ח"א סימן י"ט אות ז' שכתב דמי שיש לו בית בא"י והוא דר בו בכל שלשת הרגלים נוהג כבני א"י ועושה יו"ט אחד בלבד, דכיון דבהלכות המועדות עסקינן ודרכו להיות בכל המועדות בא"י דינו כבן א"י, ועדיף מהא דמהריט"צ עי"ש.

ולענ"ד אין הדבר כן דמהי"ת לומר שהלכה זו תלויה במקום מגוריו דוקא בימי המועד. הלא כל עיקר הלכה זו דנותנים עליו חומרת המקום שהלך משם לגבי יו"ט שני של גלויות מיירי כאשר הוא מתארח בא"י ומה לן בזה שדרכו לעשות כן בכל שלשת הרגלים, ומה לן בין רגל אחד לשלשה, ומסתבר טפי דאין הדבר תלוי אלא אם דר הוא בא"י ישיבת קבע או אינו אלא אורח בלבד וכעיקר סברת המהריט"צ. ודו"ק בכ"ז כי קצרותי ודברי גאון ישראל צריכים לי עיון.

הנסים הנסתרים

הנסים הנסתרים

"מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם" (רמב"ן סוף פר' בא).

הרמב"ן פתח לנו צוהר גדול להבנת סוד הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה לישראל במצרים, הנסים לא נעשו לישראל על מנת שישמשו למקומם ושעתם בלבד אלא להאיר לנו את הדרך בחשכת הגלות ולהחדיר בלבנו הכרה ברורה שגם בזמנים, במעשים, ובענינים הנראים לעינינו כ"טבעיים", מעשים אשר אין יד ה' גלויה בהם לעין כל, עלינו לראות ולהרגיש את השגחת הקב"ה עלינו, הנסים נעשו לישראל כדי שעל ידם נוכל להודות לאבינו שבשמים ולהלל את שמו הגדול על כל נשימה ונשימה כפי שציוונו חז"ל (בראשית רבה י"ד ט') "על כל נשימה ונשימה צריך אדם לקלס לבורא".

וכי מה הוא מושג ה"נס" ומה פשרו, בלשון בני אדם קשורים הנס והפלא זה בזה כאילו כרוכים יחדו מן השמים, וכך אנו אומרים בתפילה "על הנסים ועל הנפלאות", אך בלישנא דקרא פירוש הנס הוא דגל "כנשא נס הרים תראו וכשמוע קול שופר תשמעו" (ישעיהו י"ח ג') וכן מצינו "אל חומות בבל שאו נס" (ירמיהו נ"א י"ב) וגם בתפלה אנו אומרים "ושא נס לקבץ גלויותינו", הרי לנו שני פירושים בענין ה"נס", אך נראה דאין כאן שני פירושים שונים אלא שנים שהם אחד המה, דזה תכלית כל ההנהגה הנסית והעל טבעית לשמש כדגל על ההנהגה הטבעית, ומה דרכו של דגל לסמל ולהפגין בעלות ושלטון וריבונות על מדינה, עיר, או מבצר עליו הוא מתנוסס, כך על הנס לשמש דגל ולהפגין את שלטון הקב"ה על תבל ומלואה וכל מעשה בראשית, "עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

ונראה לפי זה ליישב מה שתמהו האחרונים על דברי הרמ"א באו"ח סימן תרפ"ב סעיף א' דאם שכח לומר יעלה ויבא בברכת המזון יאמר

הנסים הנסתרים

"הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו" והקשו מהמבואר בברכות נ"ד ע"א "היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא" ואמרו שם ס' ע"א דאין מזכירין מעשה נסים, שהרי שאין להתפלל על הנס (ועיין בישועת יעקב שם ס"ק ב').

ולפי הנ"ל נראה דבודאי מותר להתפלל על נס שימלא את יעודו המושלם להיות ל"דגל" ולשמש אות ולמופת על שלטון הקב"ה בעולמו, וכאותם נסים שנעשו לאבותינו שעל ידם נתקדש שם שמים, דהלא ודאי שמצוה גדולה היא להתפלל שיתקדש שמו יתברך בעולמו, וזה תכלית כל הוייתנו ומאווינו לייחד ולקדש שם שמים בעולם, אבל נס שלא יוכל להביא לייחוד שמו יתברך בעולמו הוא נס שוא וממילא התפלה עליו היא תפלת שוא, ומי שמתפלל שתלד אשתו זכר הרי זה תפלת שוא, דאף בעל הנס לעולם לא יכיר בנסו שהרי לעולם לא ידע אם זכר היה מתחלה או שנקבה היתה ובנס נהפכה לזכר וכיון שנס זה לעולם לא יוכל לשמש כדגל ולמופת לקידוש שם שמים אין להתפלל עליו.

ובמסכת שבת נ"ג ע"ב אמרו "מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו, אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה, א"ל אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית" ובתוס' ישנים שם תמהו ממה דמבואר במדרש דנס זה נעשה במרדכי והניק את אסתר, ונראה בדרכנו שאינו דומה הנס שנעשה למרדכי ואסתר שהיה אחד מן הנסים שהביא בסוף הדברים לקידוש שם שמים גדול ונשגב, ובנס כזה הממלא תכלית נשגבה בודאי לא אמרו כמה גרוע אדם זה (ועוד שסדרי בראשית לא נשתנו לו דהיינו לאדם אלא למען קדש שם שמים בעולם וז"פ) דזה הלא תכלית כל הנסים הגדולים והמפורסמים שנעשו לישראל לייחד את שמו הגדול בעולם ולשמש כדגל להשגחת השם.

וכהדין מתלא מתלין בירושלים, מעשה בילד ששאל את אביו בליל הסדר לאחר ששמע אותו מפליג בנס קריעת ים סוף, השיבנו אבינו, הלא

הנסים הנסתרים

הקב"ה ברא את הים, וא"כ מה חידוש יש במה שהוא יכול לבקעו, ענה האב, אמשיל לך משל למה הדבר דומה, פסל אחד היה, אומן גדול במקצועו שאין כמותו בכל הארץ, יום אחד פסל האומן סוס מאבן שיש והניח אותו ברחובה של עיר על מנת שיראוהו הבריות ויאמרו כמה נאה אומנותו של זה, והנה דור הולך ודור בא ואין איש שם אל לבו להביט אל סוס האבן שבצד הדרך ולהפליא את יפיו, האומן נשבר בלבבו והושפל ברוחו ובא לביתו אבל וחפוי ראש על שאין הבריות נהנים מאומנתו ומשבחים יופיה, נחמוהו בני ביתו ואמרו לו, כל כך נפלאים מעשיך עד שידמו בני האדם שסוס חי עומד בצדי הדרכים, וכי יעמדו משטף הליכתם ועיסוקם כדי להביט בסוסים ובחמורים, וכי מה אעשה שאל הפסל, וכי אעשה פסל שאינו דומה לסוס אמיתי ואקלקל את מעשי ואקפח את פרנסתי, לא, יעצו לו מקורביו אלא קח את הסוס אשר עשית וחלקהו לחצאין וכל העובר ישתומם על החזיון הפלאי שלא נראה כמוהו מעולם, סוס מחולק לחצאין עומד על רגליו, וכאשר יתבוננו בני האדם בתופעת הפלא יווכחו לדעת שלא סוס פשוט הוא העומד בפניהם אלא יצירת הוד והדר מלאכת מחשבת של רב אומן וגדול כשרון.

כך השיב האב לבנו הנבון, זו היא פשרה של קריעת ים סוף, לו זכינו ללב טהור, לנפש חפצה, ולשכל הצמא ומשתוקק לדעת ולקירבת אלקים, לא היה הקב"ה צריך לבקוע את התהומות כדי להשריש בלבנו אמונתו ואהבתו, והיינו רואים בים עצמה כמו בכל הבריאה את מעשי ידיו של יוצר בראשית ופינו היה מלא כים להודות ולהלל לשמו הגדול כמו שאמר הנביא ישעיהו "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרוב אונים ואמיץ כח איש בל נעדר" (ישעיהו מ' כ"ו) וכמו שאמר המלך דוד "כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה מה אנוש כי תזכרנו" וכו' (תהלים ח') וכך כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ב ה"ב "היאך הוא הדרך לאהבתו וליראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול" וכו', אך דא עקא, תרדמת ההרגל מעמעמת את הרגשותינו ומקשיחה את לבבנו עד שאנו בני האדם

הנסים הנסתרים

עוברים ושבים ואין איש שם אל לבו להתבונן במעשי ה' ונפלאותיו האופפים אותנו מכל עבר וחופפים עלינו מכל צד, עד שבא הקב"ה ברוב חסדיו וקרע לנו את הים על מנת שנתבונן לא רק בקריעת הים אלא אף בים עצמו ובכל הבריאה כולה ונראה בהם את ידו הגדולה והשגחתו וחסדו הגדול עלינו בכל דבר ודבר ובכל שעה ושעה ונודה ונהלל לשמו יתברך על כל נשימה ונשימה.

ואמרתי מאז בדרך דרוש לפרש את הכתוב על ימות המשיח "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיה י"א ט') דקריעת ים סוף תכליתה לחזק את אמונת בני ישראל לדורות עולם לראות את יד ה' בתוך חוקי הטבע וסדרי בראשית אך לע"ל כאשר הנהגת ה' תהיה גלויה תמלא הארץ דעה את ה' אף כאשר "מים לים מכסים" ושוב לא יהיה צורך בייבוש התהומות להשריש את אמונתו בלבנו.

ולא רק בנפלאות הטבע ויופי תופעותיו יש לראות את יד ה' והשגחתו אלא אף בכל ענין ומאורע שבחיי הפרט, ולא כאנשים הפונים אל אביהם שבשמים רק בעתות צרה או כאשר הם עומדים בפני הכרעות הרות גורל, אלא כפי שהורונו חז"ל להודות לשמו על כל נשימה ונשימה, וכבר התאונן על זה רבינו יונה בפירושו למשלי פרק ג' פסוק ו' "בכל דרכיך דעהו וכו', בכל פועל אשר תבקש לעשות זכור את השי"ת וקוה אליו להצליחך בו ותלה בו בטחונך ותשב אליו לבך כי אין הפועל בידך, והוסיף המקרא הזה על מה שאמר תחלה 'בטח אל ה' בכל לבך' כי יש מי שבוטח בהשי"ת בכלל ומאמין שהכל בידי שמים ובוטח בו ולא יבטח באדם ולא בכחו ושכלו, ואך לא ישוב ענין הבטחון אל לבו בפרטים, ר"ל בכל מעשה אשר יעשה על כן אמר בכל דרכיך דעהו פירוש בכל פרטי מעשיך, בכל דרך ופעולה זכרהו" וכו', ועוד הוסיף שם רבינו יונה בסיום דבריו "ודע כי יש אנשים שעיניהם אל ה' במעשה גדול אם יבקשו לפרוש בים לסחורה או לצאת בשיירה ובמעשה קטן לא יזכרו את השם וכו', על כן אמר בכל דרכיך דעהו בדבר גדול או קטן כי אחר שכל הפעולות תלויות ביד ה' וכל ההצלחות בחסדו חייב אדם לזכרו בכל מעשיו" עי"ש בדבריו הנפלאים שהם דרך חיים ותוכחת מוסר בהנהגת האמונה והבטחון.

הנסים הנסתרים

והצה"ק הר"ר נחמן מברסלב זצ"ל היה מדריך ומרגיל את החוסים בצילו להתפלל אל ה' אף בשפתם השגורה בפיהם כפנות התינוק אל אמו, כי הבטחון על ה' והתפלה אליו בכל דבר ודבר הוא יסוד ומבחן האמונה.

תא חזי מה שכתב רבינו יונה בפירושו למס' ברכות דף ד' ע"ב לבאר את מה שאמרו שם חז"ל כל הסומך גאולה לתפלה מובטח לו שהוא בן העולם הבא ותמהו בדבריהם למה יובטח שכר גדול ומופלג על פרט קטן מדיני התפלה, וביאר "ועוד אמר מורי נ"י טעם אחר, מפני שכשמזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה בשמות רבה פרשת בא אל פרעה שאומר שם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר 'וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וכו' ויאמינו בה', וכיון שהוא מזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי העולם הבא", הרי שעיקר האמונה היא הבטחון על ה' והתפלה אליו למילוי צרכי האדם בכל ענין וענין. וכמה גדול החיוב להתחזק בבטחון על ה' בכל דבר ודבר שהרי נאמר "ארור הגבר אשר יבטח באדם" (ירמיהו י"ז ה') והבוטח בה' נתברך כמ"ש (שם ז') "ברוך הגבר אשר יבטח בה'" וכאשר יתאמץ האדם במדה זו מסייעין לו מן השמים דכבר כתב הרמב"ם באגרת תימן שהקב"ה קבע אמונתו בטבע הנפש היהודי כמ"ש "וגם בך יאמינו לעולם".

והתבוננות בענינים אלו דהיינו בנסים שעשה הקב"ה לישראל משפיעה על האדם אהבה ויראה ומחזקת בו את האמונה והבטחון עד שהוא מקבל על עצמו עול מלכות שמים באהבה וכמבואר עוד בדברי רבינו שם בברכות דתכלית יצי"מ היתה קבלת עול מלכותו ית"ש עלינו להיותנו לו לעבדים כמו שנאמר "כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" וכשהוא סומך גאולה לתפלה הוא מוכיח שמכח זכירת יצי"מ הוא מקבל

הנסים הנסתרים

על עצמו עול העבדות וכמ"ש חז"ל "איזו היא עבודה שבלב זו תפלה (תענית ב' ע"א) ולפיכך הוא זוכה לחיי העולם הבא, וזה תכלית הזכירה וההתבוננות במעשי הנסים ובזכר יציאת מצרים.

ונראה בזה ביאור שיטת הרמב"ם בענין זכירת יצי"מ בכל יום ולילה דהנה פסק הרמב"ם בהל' קריאת שמע פרק א' ה"ג כבן זומא בברכות י"ב ע"ב דמצוה להזכיר יצי"מ בכל יום ולילה, אך לא הביא מצוה זו בספר המצוות ובמנין המצוות ונתקשו האחרונים בטעם הדברים (ועיין בצל"ח בברכות שם ובאור שמח בהל' קר"ש שם) ונראה דס"ל להרמב"ם דמצות זכירת יצי"מ אינה מצוה בפני עצמה אלא חלק ממצות קריאת שמע, ולכאורה צריך ביאור מה ענין זכירת יצי"מ לקריאת שמע שעיקרה קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות כמבואר במשנה ברכות י"ג ע"א, ולהנ"ל נראה דגם זכירת יצי"מ היא מבוא לקבלת עול מלכות שמים כאשר על ידו מתעורר האדם לעבדות שהיא תכלית יצי"מ והוא מקבל על עצמו עול מלכות שמים כעבד המקבל על עצמו את עול רבו.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

